

شناسایی و تبیین عوامل و پیشرانهای مؤثر بر روابط ایران و شورای همکاری خلیج فارس در افق ده ساله با بهره‌گیری از روش میک مک

وحید رنجبر حیدری^{۱*}

ارسلان قربانی^۲

رضا سیمبر^۳

ابراهیم حاجیانی^۴

چکیده:

خلیج فارس از جمله مناطق جغرافیایی با ویژگی‌های ممتاز در جهان است و از قرن‌ها پیش بطور پیوسته مورد توجه دولت‌ها بوده، بنابراین همواره در معرض رقابت‌ها و کشمکش می‌باشد، این منطقه در برگیرنده کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس به علاوه ایران و عراق است که روابط میان ایران و کشورهای جنوبی خلیج فارس از جهات مختلف مورد اهمیت است. در این راستا پژوهش حاضر با استفاده از روش آینده‌پژوهی، یعنی تحلیل اثرات متقاطع، ابتدا داده‌های اولیه تحقیق با استفاده از مصاحبه‌های نیمه‌باز با تعداد ۲۰ نفر از کارشناسان و متخصصین موضوع جمع‌آوری و با استفاده از نرم افزار میک‌مک تجزیه و تحلیل شده‌اند. در نهایت نتایج حاصله از بکارگیری روش تحلیل تأثیرات متقاطع حاکی از آن بود که ۵ عامل کلیدی؛ نگرش حاکمان و دولتمردان ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس به یکدیگر، افزایش مسابقه تسلیحاتی و نظامی کشورهای عضو شورا (ناتوی عربی) و ایران با هدف هژمون شدن در منطقه، لقاء و هراس از تئوری هلال شیعی و صدور انقلاب ج.ا.ا با هدف مقابله با ایران و تفاوت‌های هویتی، تأثیر آینده بحرین، سوریه، عراق، یمن و... بر روابط فی‌مابین ایران و کشورهای عضو شورا و برنامه هسته‌ای ایران و آینده برجام، از میان عوامل ۶۰ گانه اولیه شناسایی شد. این پیشرانها به عنوان عوامل پایه در برنامه ریزی‌های راهبردی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرند.

واژگان کلیدی:

آینده پژوهی، شورای همکاری خلیج فارس، جمهوری اسلامی ایران

۱. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه گیلان

۲. استاد روابط بین‌الملل، گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، دانشگاه خوارزمی تهران

۳. استاد گروه علوم سیاسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه گیلان

۴. عضو هیأت علمی دانشگاه شاهد و مدیر گروه پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی مرکز تحقیقات استراتژیک

heydari4000@gmail.com

* نویسنده مسئول:

مقدمه و بیان مسأله

روابط بین‌الملل مجموعه تعاملات مکرر میان بازیگران بین‌المللی است که طیف وسیعی از همکاری و مناقشه را در برمی‌گیرد. دولت‌ها برای تأمین منافع مشترک و متقابل خود، گاه در کنار یکدیگر و گاه در مقابل هم قرار می‌گیرند. روابط ایران و کشورهای عرب حاشیه جنوبی خلیج فارس (شورای همکاری خلیج فارس) نیز در زمره این بحث قرار دارد. به طوریکه شورای همکاری خلیج فارس^۱ GPCC در هر مقطع تاریخی، اولویت‌های خاصی را در دستور کار رابطه خود با ج.ا.ا قرار داده است. به خصوص با تحولات کنونی در جهان عرب و منطقه از جمله بحران سوریه، جنگ در یمن و حل و فصل پرونده هسته‌ای ج.ا.ا، شاهد اولویت یافتن اهداف و منافع متفاوتی از شورا در رابطه با ایران هستیم. ایران اگر می‌خواهد به قدرت اول در منطقه خاورمیانه و خلیج فارس تبدیل شود، باید به چگونگی روابط با جهان عرب بویژه کشورهای شورای همکاری خلیج فارس توجه کند. زیرا یکی از مهم‌ترین عوامل خارجی تحقق اهداف سند چشم‌انداز نیز نوع رابطه با شورای همکاری خلیج فارس خواهد بود؛ بطوری که خودداری این کشورها از ورود به همکاری‌های جدی با ایران باعث عدم تثبیت و ارتقاء جایگاه منطقه‌ای ایران خواهد شد (واعظی، ۱۳۸۸: ۲۰-۱۹). از آنجا که منطقه خاورمیانه و حوزه خلیج فارس در رده‌های پایین روند منطقه‌گرایی قرار دارد. ایران نیز راهی پرچالش برای نقش‌آفرینی مؤثر در این روند پیش رو دارد و در شرایط فعلی نمی‌تواند به عنوان قدرت هژمون، راه را برای تحقق سند چشم‌انداز باز کند (سیمبر، ۱۳۸۸: ۱۲۵). تحول سریع و مداوم در کلیه سطوح روابط بین‌الملل اعم از اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی در روزگار ما برنامه‌ریز را ملزم به شناخت و محک زدن هرچه بیشتر متغیرهایی می‌نماید که می‌توانند نظام و خرده سیستم‌های آن را در آینده، به هر نحو و به هر میزان تحت تأثیر قرار دهند (حاجیان، ۱۳۹۱: ۴۴). برنامه‌ریزی اگر قرار است موفق باشد باید نگاهی جستجوگر و طولانی به آینده داشته باشد. آینده‌پژوهی روابط شورای همکاری خلیج فارس و ج.ا.ا این امکان را برای ج.ا.ا ایران فراهم می‌نماید که شرایط فعلی خود را با

^۱ شورای مذکور بنام شورای همکاری خلیج GCC معرفی شده، اما در این پژوهش به صورت کامل (بدور از اعمال غرض‌ورزی اعراب) با نام «شورای همکاری خلیج فارس GPCC» عنوان می‌گردد.

خواسته‌های آتی بسنجد و بر آن اساس برای آینده برنامه‌ریزی نماید تا به اهداف مورد نظر در سطح منطقه‌ای و راهبردی دست یابد.

بر این اساس هدف علمی این مقاله شناسایی شیوه جدیدی از مطالعات آینده برای محققان و پژوهشگران علمی کشور می‌باشد. اگرچه مطالعات آینده‌پژوهانه از نیمه دوم قرن بیستم با سرعت قابل توجهی در عرصه‌های مختلف توسعه پیدا کرده اما در کشور ما مطالعات آینده پژوهی در اوایل قرن بیست و یکم و طی چند سال اخیر مورد توجه جدی قرار گرفته است. هر چقدر که در موضوع مطالعات آینده بصورت جزئی‌تر موضوعات را بررسی نماییم شاهد ایجاد نوآوری‌های بیشتری در این کار خواهیم بود.

این پژوهش، آینده‌نگاری روابط خارجی شورای همکاری خلیج فارس با ج.ا.ا در یک بازه زمانی ده ساله، در ابعاد؛ سیاسی، اقتصادی و نظامی را تحلیل می‌نماید، می‌تواند به تصمیم‌گیران اجرایی در این سه بعد کمک نماید تا با در نظر گرفتن این سناریوها، آینده‌های ممکن را، برای توفیق به کسب جایگاه اول منطقه‌ای مدنظر قرار دهند، از این رو انجام این پژوهش از حیث کاربردی حائز اهمیت است. فرصت‌ها و چالش‌های استفاده از منابع مشترک نفت و گاز در روابط ایران و کشورهای شورای خلیج فارس، حضور فعال و هدفمند در سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای و تلاش برای ایجاد تحول در رویه‌های موجود بر اساس ارزش‌های اسلامی، مقابله با افزون‌خواهی و اقدام متجاوزانه در روابط خارجی؛ تلاش برای رهایی منطقه از حضور بیگانگان؛ تلاش برای همگرایی بیشتر میان کشورهای اسلامی و گسترش سامانه سپر دفاع موشکی در حوزه خلیج فارس و امنیت جمهوری اسلامی ایران را می‌توان به عنوان مهم‌ترین دلایل کاربردی و ضرورت انجام پژوهش نام برد. هدف اصلی این پژوهش؛ شناسایی و تبیین عوامل و پیشرانهای مؤثر بر روابط سیاسی، اقتصادی و نظامی شورای همکاری خلیج فارس با جمهوری اسلامی ایران در افق ده‌ساله (۱۴۰۴-۱۳۹۴) می‌باشد. دستیابی به این ضرورت‌ها و کاربست آن‌ها در آینده پژوهی می‌تواند دستاوردهای نظری مناسبی را جهت مراکز مطالعاتی و دستگاه‌های مرتبط با در سه بعد اقتصادی، سیاسی، نظامی فراهم نماید، که پیش از این فراهم نگردیده بوده است. باتوجه به چنین ماهیتی و نیز باتوجه به مضمون نوشتار حاضر، دغدغه‌ی نگارنده این است که چگونه می‌توان روندها و رویدادهای آینده در عرصه روابط شورای همکاری خلیج فارس و ج.ا.ا را تشخیص داد و آمادگی رویارویی با آن‌ها را

بمنظور تحقق و پیشبرد سند چشم انداز پرورش داد. از این رو بدلیل بسط مفهومی " آینده پژوهی " و " روابط خارجی " در زمره پژوهش های توسعه ای است.

مباحث نظری:

تئوری همگرایی؛ این مدل براساس تکامل الگوهای دیگری از معادلات مربوط به روابط منطقه ای شکل گرفته است. تئوری فونکسیونالیستی^۱ (کارکردگرایی) را می توان نتیجه وجود ضرورت های منطقه ای برای همکاری های چند جانبه دانست. همگرایی، فرآیندی است که طی آن واحدهای سیاسی به صورت داوطلبانه از اعمال اقتدار تام خویش برای رسیدن به هدفهای مشترک صرف نظر کرده، از یک قدرت فوق ملی پیروی می کنند (سیف زاده، ۱۳۳: ۱۳۹۰). در اغلب موارد از همگرایی بعنوان شیوه ای برای حل و فصل درگیری های منطقه ای و بین الملل یاد شده که طی آن بتدریج واحدها و مناطق دیگر را شامل شده و در بلندمدت باعث بسط و گسترش انترناسیونالیسم می شود. به رغم وجود اختلاف نظرهایی در مورد متغیرهای اصل همگرایی، بسیاری از پژوهشگران درباره موضع هایی چون نقش نهادها و نخبگان، کم و کیف مبادلات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، ایجاد نوعی اجتماع فوق ملی و حرکت های یکپارچه کننده و انسجام دهنده دارای نظرهای مشترکی هستند.

همگرایی و تعارض در سیاست بین الملل؛ دولت ها تحت تأثیر انگیزه ها، نیروها، اهداف و منافع؛ در حالت همکاری، رقابت و تعارض با یکدیگر بسر می برند. بدین ترتیب به دو نوع برداشت در فرایند تجزیه و تحلیل روابط بین الملل می پردازیم: دیدگاه نخست؛ محور اصلی مطالعه ی زمینه های همکاری و اشتراک مساعی میان واحدهای سیاسی متفاوت است، بر این اساس میان افراد و نیز جوامع انسانی پیوندهای مشترک اجتماعی و فوق ملی وجود دارد و در این روند مسئله برد و باخت مطرح نیست، بلکه باید از اهمیت عواملی چون حاکمیت های جداگانه، نظام دولت ها و ملی گرایی کاست و بتدریج به سوی انترناسیونالیسم پیش رفت و روابط بین الملل را جایگزین روابط میان دولتها کرد. دیدگاه دوم؛ اساس بررسی خود را بر وجود تضاد منافع و تعارض خواست ها میان افراد از یک سو و جوامع انسانی از سوی دیگر قرار داده، به جای برقراری روابط نزدیک و

1 - Functionalism

همکاری‌های دوستانه میان ملت‌ها، بر واحدهای سیاسی و حاکمیت‌های جداگانه با منافع ناهمگون تاکید می‌ورزد. شاید برداشت سومی در مطالعه کیفیت روابط بین‌الملل وجود داشته باشد که طی آن روابط میان واحدهای سیاسی را صرفاً براساس تعارض صرف یا برمبنای همکاری مطلق تجزیه و تحلیل قرار نمی‌دهد، بلکه ترکیبی از این دو وضعیت؛ همکاری و تضاد را در نظر می‌گیرد (قوام، ۱۳۹۰: ۴۵). الکساندر ونت نیز تاکید می‌کند، ساختار اجتماعی به انحای مختلف حائز اهمیت است، با قوام بخشیدن به هویت‌ها و منافع، با کمک به کنش‌گران برای یافتن راه‌حل‌های مشترک برای مشکلات، با تعریف انتظارات برای رفتارها، با تکوین تهدیدات و غیره... وی معتقد است هویت‌ها و منافع و نهادها همگی ناشی از فرآیندهای اجتماعی متعاملی هستند که ما برای سمت دادن به رفتار خود به آنها تکیه می‌کنیم و تنها پس از تعامل است که می‌توان از همکاری یا تعارض صحبت کرد. ارتباطات مستمر در روابط بین‌الملل ضرورت دارد تا همکاری بین‌الملل شکل گیرد. اگر فهم‌های متفاوت از واقعیت را نتوان از طریق کنش تفاهمی حل و فصل کرد، همکاری تحت حاکمیت قواعد ناممکن می‌شود، این مسئله بیانگر آن است که در نظام بین‌الملل، همکاری کم و بیش شکنندگی خود را دارد (زنگنه، ۱۳۷۵: ۸۳۴).

مدل همکاری و رقابت در نظام بین‌الملل؛ در روابط بین‌الملل به دنبال ارتباطات مستمر ضرورت دارد تا همکاری‌های بین‌الملل شکل گیرد، روابط میان کشورها در بهترین حالت می‌تواند براساس همکاری تعامل مثبت و در بدترین حالت براساس رقابت و تضاد و تعامل منفی باشد. اما واقعیت آن است که در بیشتر موارد میان دولت‌ها ترکیبی از همکاری و رقابت بطور همزمان برقرار است. درچنین حالتی دو دولت در سطح دوجانبه منطقه‌ای و جهانی در موارد و در موضوعاتی همانند اقتصاد، فرهنگ و سیاست و امنیت با یکدیگر همکاری می‌کنند و در مواردی نیز رقابت‌های آنها در جریان است. در چنین وضعی کشورها به شکل سیاه و سفید به یکدیگر نگاه نمی‌کنند بلکه دو کشور در حوزه‌های موضوعی متعدد منافع خود را تعریف و رقابت‌ها و همکاری‌ها را محدود به آن حوزه‌ها می‌نمایند (مشیرزاده، ۱۳۹۰: ۳۵۰). بسیاری از تحلیل‌گران روابط بین‌الملل معتقدند چنانچه دو کشور در عرصه‌های محدود و خاصی با یکدیگر همکاری کنند، این همکاری به نمایی برای توسعه و سرایت به سایر زمینه‌ها خواهد بود. موضوعات حاد

شامل؛ مسائل مربوط به امنیت ملی و مسائل سیاسی مهم است و موضوعات غیر حاد شامل؛ روابط توریستی، ورزشی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است. مثلاً در بیشتر سالهای قطع روابط ایران و آمریکا ارتباطات اجتماعی، فرهنگی و ورزشی کماکان در جریان بوده است. به عقیده نویسندگان؛ اگر کشورها به جای تلاش و تمرکز بر حل نقاط اختلاف‌زا و متضاد، از موضوعات اجتماعی و اقتصادی شروع کنند، نتایج بهتری کسب خواهند نمود.

آینده پژوهی

تصور آینده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد و به اندازه‌ای است که صاحب‌نظران آینده پژوهی از قبیل جیمز دیتور^۱ مدعی هستند؛ آینده‌پژوهی از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است و در صورتی که سازمان، کشور و تمدنی، تصویری از آینده نداشته باشد، محکوم به شکست است (دیتور، ۲۰۰۲). با ظهور علم آینده‌نگاری محققان سیاست‌گذاری سعی می‌نمایند از قابلیت‌های این علم در توسعه فنون برنامه‌ریزی راهبردی استفاده نمایند و از این رو به تدریج با استفاده وسیع از آنها، روش‌ها و فنون آینده‌نگاری وارد بطن برنامه‌ریزی شده است (مینائی و همکاران، ۱۳۹۵: ۷). از سوی دیگر علم سیاست ماهیتی آینده‌اندیش و آینده‌نگر دارد. به باور لاسول، تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری مقوله‌ای آینده‌گراست. تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری مستلزم بر ساختن تصاویری از واقعیت‌های بدیل و سپس انتخاب یکی از آنها به منزله تصویر مطلوب است. از همین رو، بسیاری از آینده‌پژوهان از قبیل وندل بل، در بررسی ریشه‌های شکل‌گیری و تحول آینده‌پژوهی به مثابه علم، نقش علوم سیاسی و آموزه‌های این علم را پررنگ می‌دانند. آینده‌پژوهی فرایندی چند مرحله‌ای است که این مراحل نیازمند بکارگیری روش‌های گوناگونی است، زیرا هر یک از این روش‌ها برحسب موضوع، زمینه و مرحله موردنظر، قابلیت و کارایی متفاوتی دارند. به بیان دیگر؛ از نظر قابلیت هر روش و مرحله مناسب

¹ James Dator

² Harold Lasswell

³ Bell, Wendell

برای بکارگیری در فرایند آینده‌پژوهی، روش‌ها را از یکدیگر متمایز کرده و دسته‌بندی می‌نماید (Inayatullah, 2007).

از بدو پیدایش نخستین اندیشه‌ها و نظریه‌های سیاسی، تصویرپردازی در خصوص آینده به منظور خروج از وضع موجود و نیل به وضع مطلوب، همواره مورد توجه فیلسوفان سیاسی بوده است (لومباردو، ۲۰۱۰). هارولد لاسول از پیشگامان علم سیاست، ضرورت تصویر پردازی در حوزه علوم سیاسی را به منزله گامی مهم در دستیابی به آینده مطلوب مطرح کرده است. او پیشبرد مقصود خود یعنی آمیختن علوم سیاسی را با آینده‌پژوهی پنج شرط زیر را در نظر گرفت (بل، ۲۰۰۳: ۴۹-۵۰):

۱. شفاف سازی اهداف و ارزش‌ها؛

۲. توصیف روندها؛

۳. تبیین شرایط؛

۴. تصویر پردازی آینده‌های ممکن و محتمل در صورت تداوم سیاست‌های کنونی؛

۵. ابداع، ارزیابی و انتخاب گزینه‌های بدیل خط مشی.

آینده‌نگاری فعالیتی است مشتمل بر تلاش نظام‌مند برای نگاه کردن به آینده‌های بلندمدت علم، فناوری، اقتصاد، سیاست و اجتماع، با هدف شناسایی علوم و فناوری عام نوظهور و نیز تعیین حوزه‌های مناسب انجام مطالعه‌ی استراتژیک که ممکن است منجر به بیشترین سود در سیاست، اقتصاد و اجتماع شود. مارتین این تعریف از آینده‌نگاری را دارای پنج جنبه‌ی مهم زیر می‌داند (پولرو کمن، ۲۰۰۵: ۲۳).

۱- تلاش برای نگاه به آینده، هنگامی فعالیت آینده نگاری نامیده می‌شود که تلاشی نظام‌مند باشد. این امر تفاوت میان آینده‌نگاری و ساخت سناریوهایی که روزانه برای برنامه ریزی‌ها استفاده می‌شود، نشان می‌دهد.

۲- نگاه بلندمدت آن است که بسیار فراتر از افق‌های برنامه ریزی معمول است. افق در فعالیت‌های آینده نگاری از ۵ تا ۳۰ سال است.

¹ Lombardo

² pooler&kennan

- ۳- توجه به تعادل میان فشار علم و فناوری با کشش تقاضا است. بدین ترتیب، نوآوری تنها محدود به فشار فناوری نمی‌شود و به نقش نیازهای برآمده از عوامل اقتصادی-اجتماعی در فعالیت آینده نگاری نیز پرداخته می‌شود.
- ۴- تمرکز فعالیت آینده نگاری بر علوم و فناوری نوظهور، یعنی تمرکز بر علمی است که وارد مرحله رقابتی شده‌اند و این امر باعث می‌شود تا دولت، مشروعیت سرمایه گذاری و ورود به این حوزه‌ها را به دست آورد.
- ۵- توجه به منافع اجتماعی و عدم تمرکز صرف بر ایجاد ثروت، پنجمین وجه از تعریف فوق است.

آینده احتمالاً از درهم کنش چهار مؤلفه رویدادها، روندها، تصاویر و اقدام‌ها پدید می‌آید. رویدادها همان وقایعی هستند که مردم نسبت به کفایت و کارایی تفکر درباره آینده به تردید می‌اندازند. وقایعی که رویدادشان محتمل به نظر می‌رسد. آنچه که قرار است بعداً روی دهد کاملاً ناشناخته می‌نماید. علی‌رغم پیش بینی ناپذیری آینده بسیاری از طراحان معتقدند که می‌توان وضعیت‌های عمده‌ی آینده را تشخیص داد و طرح‌ریزی اثربخشی برای استقبال از آنها انجام داد. دکتر حاجیانی سه روند که هرکدام روش‌های متفاوتی دارند را دستکم شناسایی می‌کند: اول، روندهایی که استمرار حال و گذشته است. برای فهم اینها باید آنچه را که در شرف وقوع است و آنچه را که بیشتر روی داده به درستی بشناسیم. دوم، روندهای کم و بیش ادواری. این روندها در گستره تجارب شخصی ما قرار نمی‌گیرند اما بخشی از ابعاد گذشته‌های دورتر است. سوم، در عین حال آینده ممکن است آستن مسائل نوظهور و روندهایی باشد که هرگز به تجربه در نیامده‌اند و از این نظر کاملاً ماهیت پدیده‌واری داشته باشند. بسیاری از آینده پژوهان معتقدند مهمترین روندهای آینده همین مسائل نوظهور هستند که بطور عمده پیامد مستقیم یا غیرمستقیم فناوری‌های جدید می‌باشد (حاجیانی، ۱۳۹۱: ۳۵). شناخت و موضوع و تصمیم اصلی، شناسایی عوامل کلیدی، شناسایی نیروهای پیشران کلیدی، طبقه بندی بر اساس اهمیت و عدم قطعیت، انتخاب منطق سناریوها، تدوین سناریوها، تحلیل پیامدها و نتایج هر سناریو و انتخاب نشانگرهای راهبردی، گام‌های هشت‌گانه در یک فرایند آینده‌نگاری هستند. شناسایی عوامل کلیدی و پیشران‌ها از اصلی‌ترین و محوری‌ترین مراحل این فرآیند و درجهت برنامه‌ریزی بر پایه سناریو است (زالی، ۱۳۹۱).

پیشینه پژوهش

بررسی‌های میدانی حاکیست که هیچ‌گونه مقاله یا کتاب با موضوع؛ آینده پژوهی روابط ایران با شورای همکاری خلیج فارس تدوین نشده و پژوهشگران و نویسندگان این حوزه تنها به صورت موردی روابط میان ایران و کشورهای عضو را به صورت تحلیلی-توصیفی و صرفاً به توصیف وقایع گذشته پرداخته‌اند و در حوزه آینده‌پژوهی روابط بین این بازیگران کاری صورت نگرفته است^۱، که در ذیل به برخی از منابع موجود در این زمینه اشاره می‌گردد:

ردیف	سال	پژوهشگر	عنوان	نتایج	نقد
۱	۱۳۸۱	افسانه دهستانی	آینده پژوهی جایگاه منطقه‌ای ایران در قبال تحولات اخیر خاورمیانه بعد از ۲۰۱۰	از آنجاییکه خاورمیانه یکی از مناطق پرتلهب سیاسی در جهان است و اکنون چندین کشور در این منطقه دچار بی ثباتی و ناآرامی شده‌اند که آثار و پیامدهای امنیتی برای سایر کشورهای منطقه از جمله ایران به دنبال دارد.	این پژوهش بدون استفاده از تکنیک‌های روش آینده‌پژوهی انجام شده و صرفاً به صورت پیشگویی ژورنالیستی انجام شده است
۲	۱۳۷۹	امید الوندکومی	بررسی زمینه‌های همگرایی و واگرایی بین ایران و شورای همکاری خلیج فارس	بررسی شرایط تشکیل شورای همکاری خلیج فارس براساس مدل‌های همگرایی و امنیت دسته‌جمعی و ساختار کشورهای عرب عضو را توصیف‌نموده و به علل تعارض در سیاستهای منطقه‌ای خلیج‌فارس از جمله دخالت کشورهای فرامنطقه‌ای، عملکرد ایران در از بین بردن تعارضات، رفتار بازیگران منطقه و ... پرداخته است.	این پژوهش به صورت تحلیل محتوا بوده و توصیف شرایط شورا را انجام داده است.
۳	۲۰۱۰	نادر حبیبی	تأثیر تحریم در روابط اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس با ایران	در بررسی تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران عنوان می‌دارد که هر دو طرف به عنوان کشورهای صادرکننده نفت نیازهای اقتصادی مشابه دارند و محصولات صادراتی که آن‌ها می‌توانند به یکدیگر ارائه دهند.	پژوهش به تحریم ایران پرداخته و شرایط همکاری اقتصادی ایران با کشورهای عربی در دوره تحریم، و به آینده روابط نپرداخته است.

^۱ در حوزه آینده پژوهی روابط ایران با شورای همکاری هیچ نمونه فارسی و لاتین یافت نشد، اما از آنجائیکه در بحث تحلیل و توصیف روابط ایران و شورا کارهای زیادی شده، ضمن رعایت اصول اخلاقی، به برخی از آنها اشاره شده که در صورت لزوم و ضرورت داور محترم این قسمت کاملاً قابل حذف است، اما نظر بنده این است که در همین حد باقی بماند.

این پژوهش به صورت تحلیل محتوا بوده و توصیف شرایط شورا و رابطه آن با ایران را انجام داده است.	به بررسی جایگاه شورای همکاری خلیج فارس پرداخته و رابطه ایران با این شورا را مورد تحلیل قرار داده است.	روابط ج.ا.ا. با شورای همکاری خلیج فارس از ۱۳۸۴ به بعد	هادی صادقی	۱۳۹۵	۴
این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی صورت گرفته و ابعاد همگرایی در شورا را مورد بررسی صرف قرار داده و ابتکار جدیدی نداشته است.	بررسی شرایط ایجاد شورای همکاری خلیج فارس، از جمله علل پیدایش این شورا را هماهنگی حداکثری در روابط فی مابین اعم از؛ اقتصادی، مالی، آموزش و پرورش، فرهنگ، امور اجتماعی، بهداشت، ارتباطات، اطلاعات، گذرنامه و ملیت، سفر، آداب و رسوم تجارت، حمل و نقل، امور حقوقی و قانونی می داند. وی هدف آینده این سازمان را تقویت و گسترش اهداف در خدمت به عرب و اسلام معرفی می نماید.	سیاست همسایگی برای شورای همکاری خلیج فارس	ریکارده دوگولین	۲۰۱۰	۵
به حوادث و شرایط پس از انقلابهای عربی در منطقه پرداخته و آینده رهبری در خلیج فارس را پیش گوئی و تحلیل نموده و از تکنیک خاصی بهره نبرده است.	یک سال پس از انقلابها در داخل و اطراف خاورمیانه گذشته و به تغییر محیط سیاسی منجر شده که ساختار قدرت منطقه به شدت تغییر و فرصتی برای تثبیت بیشتر ارائه رهبری در خلیج فارس برای هر دو کشور عربستان سعودی و ایران گردیده است.	عربستان سعودی و ایران، مبارزه برای قدرت و نفوذ در خلیج	آرتز	۲۰۱۲	۶
تنش میان ایران و عربستان و به صورت اخص به تفاوت های ایدئولوژیک پرداخته شده و در حوزه چشم انداز آینده از تکنیک استفاده نشده و پیش گوئی شده است.	فشار و تنش بین ایران و عربستان بی سابقه نیست با این حال، درگیری های خود را اغلب در یک غبار از ایدئولوژی های مذهبی و فرقه گرایی مخفی دارند.	تنش در روابط ایران و عربستان و چشم انداز آینده	قطیبه رضا	۲۰۱۶	۷

روش شناسی تحقیق

در پژوهش های بنیادی که دارای ماهیت اکتشافی می باشد استفاده از یک روش پیش بینی کافی نبوده و باید با استفاده ترکیبی و همزمان از چند روش ضمن کاهش خطاهای رایج، از تکنیک های مختلف برای رفع نواقص هر روش در زمینه تولید داده ها و تحلیل مناسب تر بهره برد. در واقع ترکیب بهینه انواع روش های کمی و کیفی تا حد زیادی باعث توسعه و تعمیق محصولات پیش بینی خواهد شد و با کمک تحلیل کیفی

شامل پنل خبرگان متغیرهای مناسب برای پیش‌بینی شناسایی می‌شوند (حاجیانی، ۱۳۹۰). به همین منظور، در این پژوهش از ترکیبی از روش‌های پنل خبرگان و تحلیل ماتریس متقاطع یا همان میک‌مک^۱ استفاده شده است، چرا که با وجود محدودیت‌های پیش‌گفته شده، استفاده تک بعدی از هر یک از روش‌های مذکور پاسخگوی سوال‌ها و مسائل مطرح در پژوهش حاضر نمی‌باشد. آینده پژوهی دارای روش‌های متنوع اجرای تحقیق است که قالباً پروژه‌های آن با ترکیب روش‌ها صورت می‌گیرد. این پژوهش با ترکیب روش‌های آینده پژوهی (مرور منابع، پانل خبرگان و تحلیل ماتریس متقاطع) انجام شده است. روش ماتریس متقاطع با استفاده از نرم افزار میک‌مک اجرا گردیده است. روش تحلیل ماتریس متقاطع^۲ یا CIA (Ceoss Impact Analysis) بر این سؤال بنا نهاده شده است که آیا پیش‌بینی آینده می‌تواند مبتنی بر تأثیرات احتمالی متقابل اتفاقات آینده بر یکدیگر باشد؟ (Gordon, 2008). در این پژوهش از روش کتابخانه‌ای و میدانی برای گردآوری داده‌های اولیه استفاده شده است و از ابزار متن‌خوانی، فیش‌برداری، آمارخوانی، استفاده از جداول، مصاحبه، گفتگو و پانل خبرگان و نرم افزار Micmac نیز استفاده شده است. از جمله این روشها و شیوه‌ها که با ماهیت آینده پژوهی صورت می‌گیرد می‌توان به؛ دیده بانی آینده - دلفی - تجزیه و تحلیل روندها - تجزیه و تحلیل پیشرانها - سناریو پردازی - چشم اندازسازی - نقشه راه - پس‌نگری - مدلینگ - شبیه سازی و یا ترکیبی از روش‌های فوق اشاره نمود که در این پژوهش از روش دلفی و تجزیه و تحلیل پیشرانها جهت شناسایی و تجزیه و تحلیل عامل‌ها و پیشرانها استفاده می‌شود که در ادامه به اجمال به آنها پرداخته می‌شود.

روش دلفی؛ از جمله روش‌های ذهنی - شهودی حوزه‌ی آینده‌نگاری به شمار می‌آید. موسسه رند این روش را در دهه‌ی ۱۹۵۰ در سانتامونیکا (ایالت کالیفرنیا) و در جریان پژوهش در عملیات توسعه داد. نام این روش برگرفته از معبد اساطیری یونان است. وودنبرگ (۱۹۹۱) کاپلان و همکاران (۱۹۵۰) با اشاره به «اصل پیش‌گویی مکاشفه‌آمیز» این رویکرد را گونه‌ای از پیش‌بینی غیر سفته‌آمیز می‌نامند و آن را گزاره‌ای می‌دانند که «درستی» یا «نادرستی» آن روشن نیست. بر این منوال، «دلفی» در روش آینده‌نگاری

1. Micmac

2 CIA(Ceoss Impact Analysis)

مدرن چیزی فراتر از یک نام است.

تکنیک دلفی نمونه‌ای از روشهایی است که به طور خاص به وسیله آینده پژوهان برای مطالعه آینده ابداع گردید. هلمرو دالکی (1983) در حال کار بر روی یک پروژه تحقیقاتی بودند که با همکاری یکدیگر این تکنیک را ابداع کردند. این تکنیک از کارشناسان (صاحب نظران) به عنوان پاسخ‌دهندگان یک سری میزگردهای^۱ پی‌درپی استفاده می‌کند. در ابتدا پرسشهایی راجع به ماهیت و زمان رویدادهای آینده مطرح می‌شود، سپس پاسخهای سایر کارشناسان که در مرحله قبلی نظرخواهی به دست آمده است، به اطلاع کارشناسان حاضر در میزگرد می‌رسد، و این کار چندین بار دیگر تکرار می‌شود. غالباً این تکنیک را با تحلیل اثر متقاطع، ترکیب کرده و بررسی می‌کنند که اگر مسأله دیگری به شکلی خاص تغییر می‌کرد، چه اتفاقی برای یک رویداد رخ می‌داد. با رشد شبکه‌های رایانه‌ای کارشناسان می‌توان اطلاعات تکنیک دلفی را در عرض چند ساعت مبادله کرد (اسلاتر، ۱۹۹۵:۲۴).

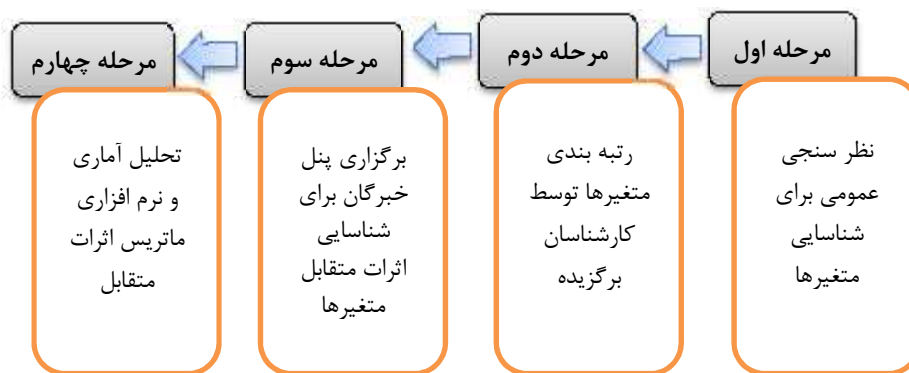
دلفی رویکرد یا روشی سیستماتیک در تحقیق برای استخراج نظرات از یک گروه متخصصان در مورد یک موضوع یا یک سؤال است و یا رسیدن به اجماع گروهی از طریق یک سری مراحل پرسشنامه‌ای با حفظ گمنامی پاسخ‌دهندگان، و بازخورد نظرات به اعضای پانل است؛ درخواست قضاوت‌های حرفه‌ای از متخصص همگن و مستقل در مورد یک موضوع ویژه در سطح بزرگ جغرافیایی با استفاده از پرسشنامه‌ها است که تا زمان دستیابی به اجماع نظرات مداوم تکرار می‌شود و روش مطالعه چند مرحله‌ای برای گردآوری نظرات در موارد ذهنی بودن موضوع و استفاده از پاسخهای نوشتاری بجای گرد هم آوردن یک گروه متخصص است، و هدف اجماع با امکان اظهار نظر آزادانه و تجدید نظر عقاید با تخمین‌های عددی به دست می‌آید. شرکت‌کنندگان دلفی متخصصین یا خبرگان یا پانلیست‌ها^۲ می‌باشند. آن‌ها به چهار خصوصیت: دانش و تجربه در موضوع، تمایل، زمان کافی برای شرکت و مهارت‌های ارتباطی مؤثر نیاز دارند و پارامترهای کلیدی مطالعه نیز صلاحیت پانلیست‌ها، اندازه پانل و روش انتخاب آنها است.

^۱. Panel Surveys

^۲. Computer Networks of Experts

^۳. Panlysts

فرایند دلفی؛ همانطور که قبلاً اشاره شد، دلفی در برگیرنده مراحل مختلفی است. دلفی کلاسیک معمولاً شامل چهار مرحله می‌باشد که بطور معمول به سه دور تعدیل می‌گردد. بنابراین، فرایند دلفی را می‌توان به صورت زیر در نظر گرفت: مرحله اول؛ در دلفی کلاسیک، اولین پرسشنامه به صورت بدون ساختار یا بازپاسخ ارسال می‌گردد که به عنوان استراتژی زایش ایده‌ها عمل نموده و هدف آن آشکارسازی کلیه موضوعات مرتبط با عنوان تحت مطالعه است. هر یک از متخصصین درخواست می‌شود تا شخصاً طوفان مغزی برقرار کند، هر نوع ایده و نظر خود را آزادانه مطرح نماید، و فهرست موضوعات مورد نظر خود را بطور مختصر و بدون نام برگرداند. مرحله دوم؛ در این مرحله اغلب پرسشنامه دارای ساختار استفاده شده و از افراد مشابه در مرحله اول خواسته می‌شود تا هر عنوان را با استفاده از مقیاس لیکرت رتبه‌بندی، و به عبارتی، کمیت پذیر نمایند در اینجا موارد توافق و عدم توافق مشخص می‌شود و فضایی برای شناسایی ایده‌های جدید، تصحیح، تفسیر، حذف و توضیح قدرت و ضعف آنها به وجود می‌آید. مرحله سوم؛ در این مرحله، از شرکت‌کنندگان درخواست می‌شود تا پاسخ‌ها را مجدداً مرور نموده در صورت نیاز در نظرات و قضاوت‌های خود تجدید نظر کرده و دلایل خود را در موارد عدم اجماع ذکر نمایند و با در نظر گرفتن میانگین و میانه نمرات هر عنوان، اهمیت آن را درجه‌بندی نمایند. مرحله چهارم؛ در این مرحله، لیست آیتم‌های باقیمانده، رتبه‌بندی‌ها، نظرات اقلیت و موارد اجماع بین پانلیست‌ها توزیع می‌شود و آخرین فرصت را برای شرکت‌کنندگان فراهم می‌کند تا در نظرات خود تجدیدنظر کنند. سپس متغیرهای نهایی و دارای اجماع پیل نخبگان جهت سیر سایر مراحل سیستمی استفاده می‌شود.

شکل ۱: سیر مراحل انجام دلفی

روش میک مک - Micmac؛ تحلیل ساختاری و در اصل ابزاری برای شکل دادن به ایده‌هاست. با این ابزار می‌توان یک سیستم را به کمک ماتریسی که اجزای آن را بهم پیوند می‌دهد، توصیف کرد. با بررسی این پیوندها می‌توان متغیرهای لازم برای دگرگونی سیستم را مشخص کرد. این ابزار را می‌توان به تنهایی یا به عنوان بخشی از یک فعالیت پیچیده پیش‌بینی (سناریو) بکار برد. در این نوشتار به تحلیل ساختاری برآوردی پرداخته شده و تحلیل ساختاری تصمیم‌گیری در کتاب "pouvoir" "L'ABC du " نوشته Teniere " Buchot" به خوبی بیان شده است. روش آینده‌نگاری با نرم افزار Micmac توسط میشل گودت ابداع شده است.

به طور کلی مراحل انجام تحلیل ماتریس متقاطع با استفاده از نرم افزار میک مک به شرح زیر است:

- ۱- تهیه لیست پیشرانها یا متغیرها بعنوان روندهایی با جهت‌های معین؛
- ۲- تهیه ماتریس قطری $n*n$ به تعداد پیشرانها؛
- ۳- قضاوت در مورد اینکه روند A تا چه حد بر روند B تأثیر خواهد داشت. این تأثیر معمولاً با عددی در مقیاس ۰ تا ۳ مشخص می‌شود. بطوری که عدد صفر بدون تأثیر، عدد ۱ تأثیر کم، عدد ۲ تأثیر متوسط و عدد ۳ تأثیر زیاد را نشان می‌دهد. بنابراین اگر تعداد متغیرهای شناسایی شده برابر n باشد یک ماتریس $n*n$ بدست می‌آید که در آن تأثیرات متغیرها بر یکدیگر مشخص شده است.
- ۴- جمع‌بندی نتایج؛ جمع هر ردیف میزان قدرت پیش‌برندگی متغیر را نشان می‌دهد، این بران معناست که این متغیر تا چه اندازه متغیرهای دیگر را تحت تأثیر قرار می‌دهد. جمع ستون، سطح وابستگی هر متغیر را نشان می‌دهد.
- ۵- رسم روندها (متغیرها) بر روی یک نمودار، وابستگی در یک محور و پیشرانی در محور دیگر (Asan,2007:627-644).

پارامترهای محاسبه؛ برای اینکه بتوان مقادیر ماتریس MDI و MPDI را وارد کرد، ابتدا باید متغیرهای لازم را تعریف کرد. ماتریس تأثیرات مستقیم (MDI) روابط مستقیم بین متغیرهای یک سیستم را توصیف می‌کند، این ماتریس در برگزیده متغیرهای ساختاری سیستم می‌باشد که در ستون‌ها و سطرها جدول مربوطه جای گرفته‌اند. برای پر کردن جداول مربوطه از قانون زیر استفاده می‌شود:

نحوه پرکردن جدول بدین شکل است که کارشناسان در جلسات دلفی و یا جلسات مشابه، میزانی را برای تأثیر متقابل متغیرها در نظر می‌گیرند که این میزان با پارامترهای فوق مشخص می‌شود و این پارامترها را در جدول وارد می‌نماییم، نرم‌افزار Micmac قابلیت ترسیم چندین نوع نقشه از ماتریس‌های ایجاد شده را دارد (Godet, 2006).

رتبه	۰	۱	۲	۳	P
مفهوم	بدون تأثیر	تأثیر ضعیف	تأثیر متوسط	تأثیر قوی	تأثیر بالقوه

جامعه آماری این پژوهش را تعداد ۲۰ نفر از کارشناسان در حوزه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل با تخصص در حوزه خلیج فارس و کشورهای عربی منطقه تشکیل داده است. از جمله به سفرا و کارشناسان وزارت امور خارجه ایران، اساتید دانشگاهها در رشته‌های مرتبط با موضوع، عضو شورای راهبردی مردمی یمن و محققین مربوطه با مدرک تحصیلی دکترا اشاره نمود. در این پژوهش با توجه به ویژگی‌های جامعه آماری، نمونه‌گیری هدفمند انجام شده است. به این جهت که در نمونه‌گیری هدفمند در آغاز نیاز نیست تعداد دقیق افراد در گروه نمونه را مشخص کنیم (هومن، ۱۳۸۸: ۵۷). قلمرو زمانی پژوهش جهت ۱۰ سال آتی و قلمرو مکانی آن ایران و شش کشور عضو فعلی شورای همکاری خلیج فارس (GPCC) شامل؛ عربستان سعودی، امارات متحده عربی، کویت، بحرین، قطر و عمان تعیین شده است.

یافته‌های تحقیق

جهت شناسایی متغیرهای دخیل در روابط بین ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس، ضمن مطالعه کتب، اسناد، مدارک، مقالات، پیشینه‌های مرتبط و مصاحبه با برخی از کارشناسان موضوع، کلیه محورها و متغیرها مورد بررسی قرار گرفته تا ادعاه نمود که جامع و هم پوشانی لازم را دارند. در این قسمت از بین متغیرهای متعدد، حدود ۱۰۰ پیشران به دست آمد که پس از بررسی و حذف موارد مشابه به ۶۰ متغیر در این حوزه رسیدیم که در قالب پرسشنامه به نخبگان موضوع جهت بررسی و سنجش معیار و ارزش هر کدام از این پیشرانها، ارائه گردید (روش دلفی). با بهره‌گیری از مدل فریدمن، در مرحله اول، بر اساس مبنای معدل گیری: ۰ - ۳، میانگین: ۱/۴۴۳ بدست

آمد که از مجموع ۶۰ پیشران، کلیه پیشرانهایی که کمتر از میانگین مشخص شده، نمره اخذ نمودند، حذف و برخی از محورهایی که بنابر نظر اساتید و کارشناسان موضوع، مشابهت داشتند نیز با یکدیگر ادغام گردیدند.

در مرحله دوم با تعداد ۲۱ سؤال، پرسشنامه طراحی و تدوین گردید و مجدداً به جامعه آماری ارائه شد که بر اساس مبنای معدل: ۰ - ۳، میانگین: ۲/۰۹ بدست آمد و در مجدداً کلیه پیشرانهایی که کمتر از میانگین، نمره اخذ نمودند نیز حذف گردید و نهایتاً در مرحله سوم، با رأی کارشناسان، تعداد نهایی و مورد قبول به ۱۸ پیشران رسید.

جدول ۱: پیشران‌ها جهت پیش‌بینی ارتباط ایران با کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس

ردیف	عنوان پیشران
۱	نوع حکومت سیاسی در کشورهای؛ ایران، عربستان، امارات، قطر، کویت، بحرین و عمان
۲	دین و مذهب کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس و ایران
۳	تفاوت قومی و نژادی ایران و کشورهای عضو شورا
۴	نقش و دیدگاه نخبگان سیاسی در ایران (دولتمردان و مسئولین طراز اول)
۵	نقش و دیدگاه نخبگان سیاسی در کشورهای عضو شورا (پادشاه / امیر و طبقه حاکم)
۶	اختلافات مرزی بین ایران و برخی از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس
۷	پیش داوری‌ها و تعصبات هویتی غالب در بین طرفین
۸	دشمن مشترک بین ایران و کشورهای عضو شورا
۹	میزان سرمایه‌گذاری اقتصادی خارجی در کشورهای عضو شورا
۱۰	میزان سرمایه‌گذاری اقتصادی خارجی در ایران
۱۱	عضویت و همکاری در سازمانهای منطقه‌ای و بین‌المللی
۱۲	القاء ایران هراسی در بین کشورهای عربی بویژه شورای همکاری خلیج فارس و نگرانی از صدور انقلاب ج.ا.ا.
۱۳	القاء و هراس از تئوری هلال شیعی علیه ایران در سطح منطقه و جهان توسط شورا
۱۴	ترویج تفکر وهابیت در برخی از کشورهای عربی عضو شورا و ضدیت آنها با تفکر شیعی
۱۵	نگرانی از مداخله ج.ا.ا. در کشورهای منطقه و هژمون شدن ایران
۱۶	حمایت ایران از جنبش‌های انقلابی در منطقه
۱۷	ضدیت شورای همکاری خلیج فارس با جنبش‌های شیعی در کشورهای عربی منطقه
۱۸	شرایط جنگ در سوریه و آینده سیاسی آن
۱۹	شرایط جنگ در عراق و آینده سیاسی آن
۲۰	آینده سیاسی لبنان
۲۱	فعالیت جنبش مردمی بحرین
۲۲	شکل‌گیری و فعالیت گروه‌های تروریستی در منطقه از جمله داعش، جبهه النصره و...
۲۳	نقش القاعده در تحولات منطقه و جایگاه آن در نظام سیاسی کشورهای شورا
۲۴	حمایت برخی از کشورهای شورا از گروه‌های تروریستی شرق ایران از جمله جندالله و...
۲۵	ارتباط گروهک منافقین با برخی از کشورهای عضو شورا
۲۶	ارتباط و حمایت برخی از کشورهای عربی عضو شورا از تعدادی معاندین نظام ج.ا.ا.

۲۷	صلح اعراب و اسرائیل
۲۸	به رسمیت شناختن دولت اسرائیل توسط کشورهای عربی و مراودات منطقه‌ای با آن
۲۹	برنامه هسته‌ای ایران
۳۰	توافق ۵+۱ ایران در مساله هسته‌ای
۳۱	پیشرفتهای نظامی و موشکی و صنعت نظامی اخیر ایران
۳۲	ارتباط و همکاری‌های مشترک نظامی ایران و روسیه در منطقه
۳۳	القاء ناسیونالیسم عربی علیه سایر نژادها
۳۴	القاء ناسیونالیسم فارس - ایرانی و ادعای نژاد برتر
۳۵	امنیت زیست محیطی در سطح منطقه (اعم از اکو سیستم، اقلیم، تغییرات آب و هوایی و...)
۳۶	برنامه سند چشم انداز افق ۱۴۰۴ ایران و برتری آن در سطح منطقه
۳۷	برنامه‌های توسعه و رشد و هم‌مون شدن کشورهای عضو شورا در منطقه (مثل برنامه توسعه ۲۰۳۰ عربستان)
۳۸	جایگاه نفت در اقتصاد کشورهای منطقه
۳۹	جایگاه گاز در اقتصاد کشورهای منطقه
۴۰	جایگاه محوری برخی از کشورهای عربی در اقتصاد ایران به ویژه در دوران تحریم
۴۱	رقابت تجاری کشورهای عضو شورا با ایران
۴۲	اوپک و فعال شدن کشورهای عضو جهت هم‌مون شدن در آن و داشتن نوعی حق و تو
۴۳	فعال شدن مراودات اقتصادی ایران و هند در مناطق تجاری ایران
۴۴	انجام پروژه‌های مشترک اقتصادی و تجاری ایران با برخی از کشورهای منطقه و جهان
۴۵	وجود ایدئولوژیک‌های متفاوت ایران با کشورهای عضو شورا
۴۶	حمایت ضمنی و آشکار کشورهای فرامنطقه‌ای از کشورهای عضو شورا در مقابله با ایران
۴۷	جایگاه استراتژیک تنگه هرمز در خلیج فارس
۴۸	رقابت شدید بین ایران و عربستان جهت دست یابی به قدرت برتر منطقه
۴۹	اختلاف در مسأله ام القراء شدن جهان اسلام
۵۰	وجود اختلاف نظر و دیدگاه در بین کشورهای عضو شورا
۵۱	ارتباط مستحکم اعضای شورا با سایر کشورهای منطقه همچون، ترکیه، عراق، سوریه، لبنان، پاکستان، افغانستان، مصر و...
۵۲	تغییر و جایجایی قدرت در ایران و کشورهای عضو شورا باعث تغییر رویکرد فی مابین می‌شود.
۵۳	ارتباط بالای ایران با برخی از کشورهای عضو شورا از جمله عمان در حوزه‌های متعدد
۵۴	وجود اتباع ایرانی مقیم کشورهای عضو شورا و تأثیر آنها در اقتصاد آن کشورها از جمله امارات
۵۵	پروژه‌های مشترک نفتی و گازی ایران و برخی از کشورهای عضو شورا از جمله قطر در خلیج فارس
۵۶	مطرح شدن طرح خاورمیانه بزرگ توسط آمریکا و حامیانش و مخالفت ایران با این طرح
۵۷	وجود منافع ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی مشترک ایران با کشورهای عضو شورا
۵۸	حضور نیروهای بیگانه از جمله؛ آمریکا و انگلیس در کشورهای عضو شورا و استقرار پایگاههای نظامی در خلیج فارس
۵۹	حمایت ایران از جنبش مردمی یمن (الحوثی‌ها) و برعکس حمایت عربستان از دولت برکنار شده یمن
۶۰	جایگاه افغانستان در معادلات سیاسی ایران و برخی از کشورهای عضو شورا از جمله عربستان و قطر

جدول ۲: پیشران‌ها جهت پیش‌بینی ارتباط ایران با کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس

ردیف	عنوان پیشران
۱	ماهیت رژیم سیاسی در ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس
۲	تفاوت‌های مذهبی بین ایران و کشورهای عضو شورا
۳	تفاوت‌های قومی - نژادی و القائات ناسیونالیستی فی مابین ایران و کشورهای عضو شورا
۴	نگرش حاکمان و دولتمردان ایران و کشورهای عضو شورا
۵	اختلافات مرزی بین ایران و برخی از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس
۶	عضویت و همکاری ایران و کشورهای عضو شورا در سازمانهای منطقه‌ای و بین‌المللی
۷	نگرانی از استراتژی صدور انقلاب ج.ا.ا در بین کشورهای منطقه و جهان
۸	القاء و هراس از تئوری هلال شیعی با هدف مقابله با ایران
۹	تلاش جهت کسب جایگاه ژاندارم منطقه (هژمون شدن)
۱۰	افزایش مسابقه تسلیحاتی و نظامی کشورهای عضو شورا در منطقه (طرح ناتوی عربی)
۱۱	تأثیر آینده جنبش مردمی بحرین، دولت سوریه، عراق، یمن و ... بر روابط فی مابین ایران و کشورهای عضو شورا
۱۲	حمایت برخی از کشورهای عضو شورا از گروههای تروریستی و معاند با نظام ج.ا.ا
۱۳	آینده صلح اعراب و اسرائیل
۱۴	برنامه هسته‌ای ایران و توافق ۵+۱ با ایران و آینده برجام
۱۵	افزایش ارتباط و همکاری‌های مشترک نظامی و سیاسی ایران و روسیه
۱۶	جایگاه استراتژیک ایران و کشورهای عضو شورا در حوزه نفت و گاز و اجماع در اوپک
۱۷	اهمیت استراتژیکی تنگه هرمز و خلیج فارس در منطقه و جهان
۱۸	وجود منافع ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی مشترک ایران با کشورهای عضو شورا (بازیابی منافع مشترک)
۱۹	حضور فعال برخی از کشورهای فرامنطقه‌ای در حوزه خلیج فارس
۲۰	آینده طرح خاورمیانه بزرگ توسط آمریکا و حامیانش (آینده ژئوپولیتیک منطقه)
۲۱	رشد و گسترش تروریسم هیبریدی و لطمه خوردن صلح و امنیت پایدار منطقه

جدول ۳: پیشران‌های نهایی جهت پیش‌بینی ارتباط ایران با کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس

ردیف	عنوان پیشران
۱	ماهیت رژیم سیاسی در ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس
۲	تفاوت‌های مذهبی و ایدئولوژی بین ایران و کشورهای عضو شورا
۳	تفاوت‌های قومی - نژادی و القائات ناسیونالیستی فی مابین ایران و کشورهای عضو شورا
۴	نگرش حاکمان و دولتمردان ایران و کشورهای عضو شورا
۵	اختلافات مرزی فی مابین
۶	نگرانی از استراتژی صدور انقلاب ج.ا.ا در بین کشورهای منطقه و جهان
۷	القاء و هراس از تئوری هلال شیعی با هدف مقابله با ایران
۸	تلاش جهت کسب جایگاه ژاندارم منطقه (هژمون شدن)
۹	افزایش مسابقه تسلیحاتی و نظامی کشورهای عضو شورا در منطقه (طرح ناتوی عربی)

۱۰	تأثیر آینده جنبش مردمی بحرین، دولت سوریه، عراق، یمن و... بر روابط فی مابین ایران و کشورهای عضو شورا
۱۱	حمایت برخی از کشورهای عضو شورا از گروههای تروریستی و معاند با نظام ج.ا.ا
۱۲	آینده صلح اعراب و اسرائیل
۱۳	برنامه هسته‌ای ایران و توافق ۵+۱ با ایران و آینده برجام
۱۴	رشد و گسترش تروریسم هیبریدی و لطمه خوردن صلح و امنیت پایدار منطقه
۱۵	جایگاه استراتژیک ایران و کشورهای عضو شورا در حوزه نفت و گاز و اجماع در اوپک
۱۶	اهمیت استراتژیکی تنگه هرمز و خلیج فارس و لزوم همکاری‌های مشترک بین کشورهای همسایه
۱۷	حضور فعال برخی از کشورهای فرامنطقه‌ای (آمریکا، انگلیس، ترکیه و...) در حوزه خلیج فارس
۱۸	آینده طرح خاورمیانه بزرگ توسط آمریکا و حامیانش (آینده ژئوپولیتیک منطقه)

کلیه ۱۸ پیشران استخراجی از روش دلفی را در قالب پنل تأثیرات متغیرها، درج و تأثیر هریک از متغیر ستون عمودی بر ستون افقی توسط جامعه آماری مورد بررسی قرار گرفته و با دامنه ۰ تا ۳ ارزش گذاری می‌شوند.

جدول شماره ۴: تأثیرات متقابل متغیرها، براساس نظرات پانل همکاران

اثرگذاری الترتیبی	۱	۲	۳	۴	۵	۶	<	>	م	۰	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	جمع
۱	*	۳	۲	۲	۰	۲	۱	۱	۲	۲	۱	۰	۰	۲	۰	۰	۲	۲	۲	۲	۲۲
۲	۱	*	۳	۱	۰	۳	۳	۱	۳	۳	۲	۳	۲	۲	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۳۳
۳	۱	۳	*	۱	۱	۳	۲	۱	۳	۳	۲	۲	۲	۲	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۳۲
۴	۳	۳	۳	*	۳	۲	۲	۲	۲	۳	۲	۳	۲	۲	۳	۲	۳	۳	۳	۳	۴۳
۵	۰	۰	۲	۱	*	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۳	۱	۳	۳	۱۳	
۶	۲	۲	۲	۲	۱	*	۳	۲	۳	۳	۲	۰	۳	۲	۰	۲	۲	۲	۲	۳۳	
۷	۳	۳	۲	۲	۲	۳	*	۱	۲	۳	۳	۰	۳	۰	۰	۳	۳	۲	۲	۳۵	
۸	۲	۰	۱	۳	۲	۲	۱	*	۳	۳	۱	۰	۳	۰	۲	۳	۳	۳	۳	۳۲	
۹	۲	۲	۲	۲	۳	۳	۲	۳	*	۲	۱	۲	۳	۳	۱	۲	۳	۳	۳	۳۹	
۱۰	۲	۳	۲	۲	۱	۳	۲	۲	۲	*	۲	۲	۲	۳	۰	۰	۲	۲	۲	۳۲	
۱۱	۱	۲	۱	۱	۰	۲	۲	۱	۰	۲	*	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۱۴	
۱۲	۲	۳	۲	۲	۱	۰	۰	۲	۱	۲	۰	*	۱	۱	۰	۰	۰	۳	۲	۲۰	
۱۳	۲	۲	۱	۲	۱	۳	۲	۳	۳	۲	۰	۱	*	۰	۱	۲	۲	۳	۳	۳۰	
۱۴	۱	۳	۱	۱	۰	۰	۱	۰	۲	۳	۰	۱	۲	*	۰	۲	۲	۲	۲	۲۱	
۱۵	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۳	۰	۰	۰	۰	۱	*	۱	۱	۲	۲	۲	۹	
۱۶	۰	۱	۱	۲	۲	۱	۱	۳	۳	۱	۰	۰	۲	۳	۳	*	۳	۳	۳	۲۹	
۱۷	۲	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۲	۲	۱	۱	۱	۳	۲	۰	۳	*	۳	۳	۲۴	
۱۸	۱	۲	۲	۱	۲	۰	۱	۲	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۰	۲	۲	۲	*	۲۵	
جمع	۲۵	۳۳	۲۷	۲۷	۱۹	۲۸	۲۵	۲۹	۳۳	۳۴	۱۹	۱۷	۳۲	۲۵	۱۲	۲۷	۳۳	۴۱	*		

پس از معین شدن ارزش هر یک از آنها براساس پنل تأثیرات متقابل، جهت ورود داده‌ها به نرم افزار میک‌مک، کلیه متغیرها را به صورت «Long label» درجدول مربوطه وارد و جهت تجزیه و تحلیل، برای هر کدام یک «Short label» تعیین می‌شود.^۱

جدول ۵: نامگذاری متغیرها در نرم افزار میک مک

N°	LONG LABEL	SHORT LABEL
۱	Regime	A
۲	Religion	B
۳	Race	C
۴	Prevailing attitude	D
۵	Border	E
۶	Revolution	F
۷	Arc	G
۸	Hegemon	H
۹	NATO Arabic	I
۱۰	Syria- Iraq- Yemen-...	J
۱۱	Support of the opposition	K
۱۲	Arab-Israeli peace	L
۱۳	Irans nuclear	M
۱۴	Terrorism	N
۱۵	OPEC	O
۱۶	Persian Gulf	P
۱۷	USA	Q
۱۸	Greater Middle East Initiative	R

پس از تجزیه و تحلیل، سیستم گزارش خود را در خصوص میزان ارزش گذاری و دسته‌بندی متغیرها اعلام می‌نماید. از مجموع ۲۴۲ رابطه‌ی ارزیابی در این ماتریس، ۸۲ رابطه عدد ۰ بوده و بدین معناست که عوامل بر همدیگر تأثیر نداشته، یا از همدیگر تأثیر نپذیرفته‌اند. این تعداد نزدیک به ۳۴ درصد حجم ماتریس را به خود اختصاص داده است. از طرف دیگر، ماتریس براساس شاخص آماری با ۲ بار چرخش داده‌های از مطلوبیت و بهینه‌شدگی ۱۰۰ درصد برخوردار بوده که حاکی از روایی بالای پرسشنامه و پاسخ‌های آن است.

^۱ جهت سهولت در تجزیه و تحلیل داده‌ها در نرم افزار میک مک، کلیه پیشرانها و متغیرها به صورت معادل لاتین و اختصار ذکر گردید.

جدول ۶: تحلیل اولیه‌ی داده‌های ماتریس و تاثیرهای متقاطع

درجه پرشدگی	جمع	تعداد سه‌ها	تعداد دوها	تعداد یک‌ها	تعداد صفرها	تعداد تکرار	ابعاد ماتریس
۶۹۱۳۶٪	۲۴۲	۶۹	۱۰۶	۶۷	۸۲	۲	۱۸

شکل ۲: ماتریس تاثیرهای متقاطع عناصر کلیدی

	1:A	2:B	3:C	4:D	5:E	6:F	7:G	8:H	9:I	10:J	11:	12:L	13:	14:	15:	16:	17:	18:
1:A	2797	3554	2965	2889	2183	3179	2845	3116	3685	3680	2243	2095	3619	2870	1334	2971	3678	4259
2:B	3922	5010	4124	4056	3053	4439	3961	4397	5139	5140	3118	2899	5067	4017	1849	4157	5128	5989
3:C	3753	4786	3969	3891	2920	4262	3813	4216	4935	4924	2986	2789	4854	3858	1779	3988	4921	5750
4:D	4608	5883	4867	4792	3576	5228	4670	5179	6070	6049	3658	3406	5955	4720	2183	4910	6039	7087
5:E	1595	2036	1685	1657	1268	1809	1611	1808	2107	2085	1273	1192	2067	1653	7792	1701	2114	2444
6:F	4025	5136	4247	4175	3145	4574	4073	4504	5300	5293	3198	2988	5206	4115	1923	4286	5294	6159
7:G	4107	5246	4353	4273	3200	4687	4184	4626	5434	5391	3265	3058	5310	4232	1969	4366	5402	6316
8:H	3695	4719	3904	3839	2905	4208	3749	4192	4869	4823	2935	2760	4760	3828	1783	3930	4870	5680
9:I	4395	5592	4633	4563	3407	4949	4444	4910	5790	5786	3476	3238	5689	4471	2080	4708	5756	6749
10:J	3805	4841	4011	3935	2944	4291	3853	4230	4999	5018	3019	2810	4920	3863	1791	4060	4974	5814
11:K	1876	2390	1985	1942	1455	2128	1904	2087	2473	2470	1499	1391	2422	1912	8861	1990	2461	2857
12:L	2460	3138	2612	2553	1919	2805	2503	2745	3254	3244	1965	1839	3179	2518	1177	2614	3243	3758
13:M	3679	4681	3895	3822	2883	4171	3729	4139	4853	4829	2933	2739	4769	3788	1764	3923	4847	5638
14:N	2635	3368	2796	2735	2065	3018	2682	2970	3482	3449	2106	1978	3405	2727	1269	2790	3476	4037
15:O	1060	1339	1120	1104	8359	1182	1067	1183	1404	1403	8428	7850	1385	1080	5144	1154	1404	1630
16:P	3238	4108	3419	3359	2539	3657	3278	3635	4264	4256	2570	2414	4260	3317	1557	3487	4270	4977
17:Q	2858	3658	3018	2978	2237	3234	2892	3223	3771	3758	2262	2111	3700	2932	1367	3048	3760	4393
18:R	2798	3567	2949	2909	2168	3166	2831	3119	3693	3694	2208	2061	3622	2842	1331	2996	3666	4305

در ماتریس، اثرهای متقابل جمع اعداد سطرهای هر متغیر به عنوان میزان تأثیرپذیری و جمع ستونی هرمتغیر میزان تاثیرگذاری آن را از متغیرهای دیگر نشان می‌دهد. نحوه توزیع و پراکنش متغیرها در صفحه‌ی پراکندگی، حاکی از میزان پایداری یا ناپایداری سیستم است. در روش‌شناسی و تحلیل میک‌مک در مجموع دو نوع از پراکنش تعریف‌شده، که به نام «سیستم‌های پایدار و سیستم‌های ناپایدار» معروف هستند. در سیستم‌های پایدار، پراکنش متغیرها به صورت L انگلیسی است؛ یعنی برخی متغیرها دارای تاثیرگذاری بالا هستند. در سیستم پایدار، در مجموع سه دسته متغیر قابل مشاهده است:

الف: متغیرهای بسیار تاثیرگذار بر سیستم (عوامل کلیدی)

ب: متغیرهای مستقل

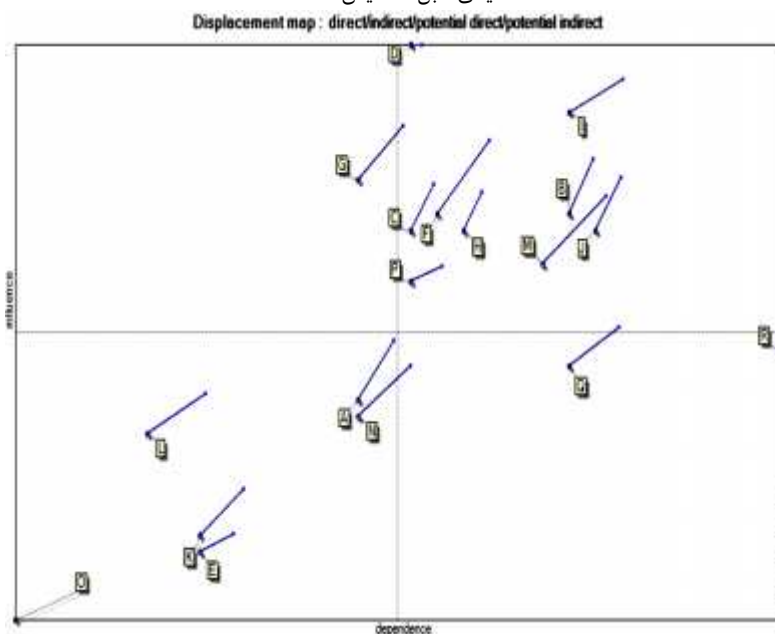
ج: متغیرهای خروجی سیستم (متغیرهای نتیجه)

در این سیستم، جایگاه هر یک از عوامل به طور کامل مشخص و نقش آن به وضوح قابل ارائه است. در سیستم‌های ناپایدار؛ وضعیت پیچیده‌تر از سیستم پایدار است. در سیستم ناپایدار؛ متغیرها در حول محور قطری صفحه پراکنده‌اند و متغیرها در اکثر مواقع حالت

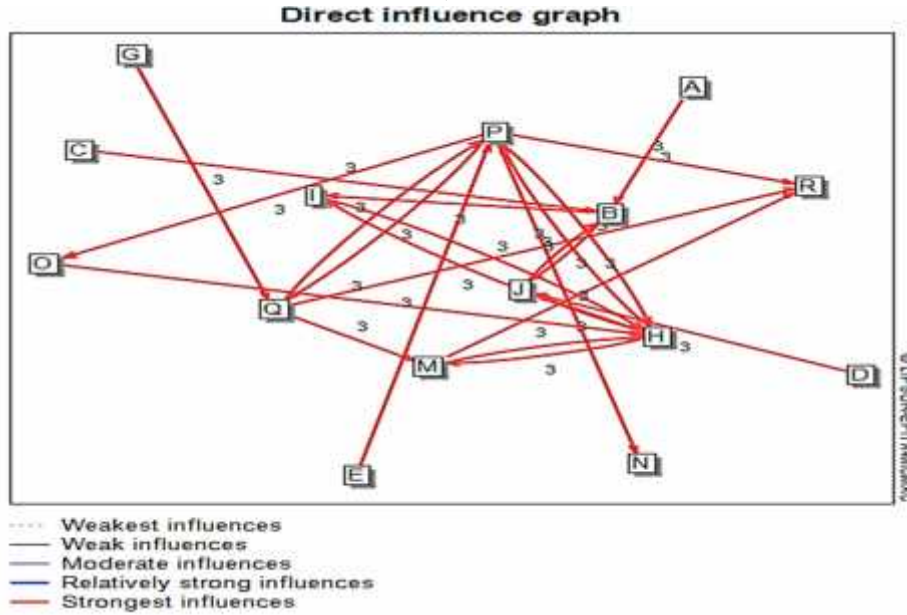
بینابینی از تاثیرگذاری و تاثیرپذیری را نشان می‌دهند، که ارزیابی و شناسایی عوامل کلیدی را بسیار مشکل می‌کند. در این حالت نیز راههایی وجود دارد که می‌تواند راهنمای گزینش و شناسایی عوامل کلیدی باشد.

از وضعیت صفحه‌ی پراکندگی متغیرهای تاثیرگذار بر آینده‌پژوهی افق ده‌ساله روابط شورای همکاری خلیج فارس با جمهوری اسلامی ایران مشاهده می‌شود که سیستم ناپایدار است. اکثر متغیرها در اطراف محور قطری صفحه، پراکنده هستند. به غیر از متغیر «G» که نشان می‌دهد دارای تاثیرگذاری بالایی هست، بقیه‌ی متغیرها از وضعیت به طور تقریبی مشابهی نسبت به همدیگر برخوردارند که فقط شدت و ضعف آنها با هم متفاوت است. در پایان سیستم پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها، جایگاه هر یک از عوامل به طور کامل مشخص و نقش آن به وضوح قابل ارائه است. در این مدل ضمن مشخص شدن پراکندگی متغیرها، متغیرهایی که دارای تاثیرگذاری بالایی دارند نیز نمایان می‌گردند. سیستم در ادامه گراف‌های متعددی براساس چرخش‌های اعلامی، به‌مراه جدول اثرگذاری را ارائه می‌دهد.

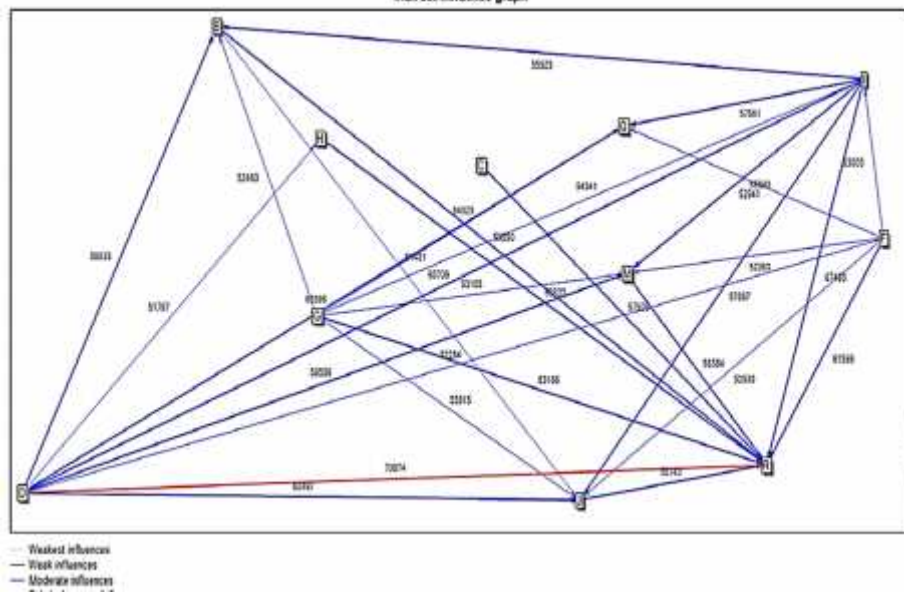
شکل ۳: محل قرارگیری عوامل مختلف را در نقشه‌ی پراکندگی متغیرها نشان می‌دهد که از روی آن جایگاه متغیرهای کلیدی قابل تشخیص است.

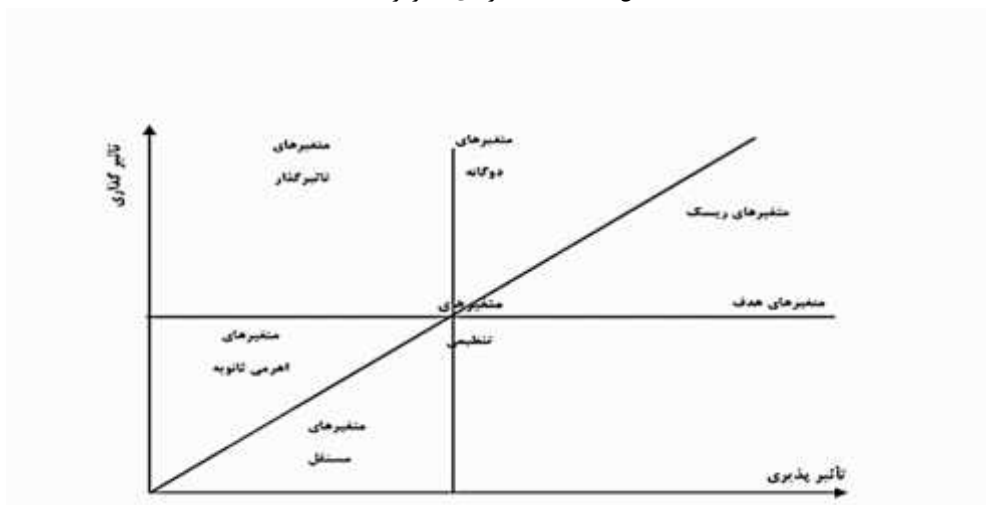
شکل ۴: نمودار تاثیر مستقیم متغیرها و عناصر کلیدی

شکل ۵: نمودار ترسیم تاثیر مستقیم متغیرها و عناصر کلیدی

شکل ۶: جایگاه متغیرهای استراتژیک

خروجی این نرم افزار، عوامل کلیدی مؤثر را برای تعیین نبود قطعیت‌ها به منظور ترسیم سناریوهای مورد نظر ایجاد می‌کند (Godet, 2006). در مجموع، متغیرها دارای دو نوع تأثیر مستقیم و غیرمستقیم هستند که در ادامه به آن پرداخته می‌شود. در تحلیل صفحه‌ی پراکندگی متغیرها می‌توان ۵ دسته از متغیرها را در سیستم شناسایی کرد:

- ۱- متغیرهای تاثیرگذار؛
- ۲- متغیرهای ریسک؛
- ۳- متغیرهای ثانویه؛
- ۴- متغیرهای مستقل؛
- ۵- متغیرهای تنظیمی،

این متغیرها در شکل ۱ نشان داده شد. متغیرهای ریسک در این شکل، همان عوامل کلیدی موفقیت هستند. تحلیل متغیرهای این شکل از نظر اعمال شرایط و تعیین ناسازگارها و حذف متغیرهای غیر مؤثر، توسط نرم افزار میک‌مک انجام می‌شود. با توجه به شناسایی سیستم به عنوان سیستم ناپایدار، وجود عوامل تاثیرگذار با درجه‌ی بالا در منتهای الیه نمودار در سمت شمال غربی، بعید به نظر می‌رسد؛ زیرا این محل، بیشتر در سیستمهای پایدار دارای متغیر است. تنها متغیر توسعه‌ی فناوری اطلاعات که دارای تاثیرگذاری بالایی است، در این ناحیه قرار دارد.

از مجموع ۱۸ متغیر ۹ متغیر جزء متغیرهای ریسک هستند و شامل؛ P, C, D, F, H, M, H, B, M, J

متغیرهای تأثیرپذیر یا به بیان بهتر متغیرهای نتیجه، شامل متغیرهای N, Q, R هستند که تاثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بسیار بالایی دارند؛ بنابراین نسبت به تکامل متغیرهای تاثیرگذار و دو وجهی، بسیار حساس می‌باشند. متغیرهای O, L, K, E, A, N جزء متغیرهای مستقل هستند که از تاثیرگذاری و تأثیرپذیری پائینی برخوردارند. این متغیرها در قسمت جنوب غربی نمودار قرار دارند. با توجه به ماهیت ناپایداری سیستم، به نظر می‌رسد بخشی از این متغیرها در این قسمت از صفحه، دارای ماهیت خروجی سیستم باشند که باید به نوعی آنها را متغیرهای خروجی مستقل نامید. جدول اثرهای مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر همدیگر را نشان می‌دهد. هر چه میزان تاثیرگذاری و تأثیرپذیری بیشتر باشد، عامل در منطقه‌ی ریسک و متغیرهای هدف، قرار می‌گیرد؛ بنابراین عامل کلیدی موفقیت محسوب می‌شود.

جدول ۷: متغیرهای مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر

ردیف	متغیرها	اثرهای مستقیم		اثرهای غیر مستقیم	
		تأثیر مستقیم	تأثیر غیر مستقیم	تأثیر مستقیم	تأثیر غیر مستقیم
۱	ماهیت رژیم سیاسی در ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس	۲۲	۲۵	۱۸۹۸۰	۲۰۲۶۰
۲	تفاوت‌های مذهبی بین ایران و کشورهای عضو شورا	۳۳	۳۳	۲۶۶۴۴	۲۵۸۳۷
۳	تفاوت‌های قومی - نژادی و القائات ناسیونالیستی فی‌مابین	۳۲	۲۷	۲۵۵۷۰	۲۱۳۷۴
۴	نگرش حاکمان و دولتمردان ایران و کشورهای عضو شورا	۴۳	۲۷	۳۱۴۶۵	۲۱۰۳۴
۵	اختلافات مرزی فی‌مابین	۱۳	۱۹	۱۰۸۷۵	۱۵۷۶۷
۶	نگرانی از استراتژی صدور انقلاب ج.ا.ا در بین کشورهای منطقه و جهان	۳۳	۲۸	۲۷۴۰۰	۲۲۹۳۹
۷	القاء و هراس از تئوری هلال شیعی با هدف مقابله با ایران	۳۵	۲۵	۲۸۰۵۸	۲۰۵۱۱
۸	تلاش جهت کسب جایگاه ژاندارم منطقه (هژمون شدن)	۳۲	۲۹	۲۵۲۲۸	۲۲۷۲۱
۹	افزایش مسابقه تسلیحاتی و نظامی کشورهای عضو شورا (طرح ناتوی عربی)	۳۹	۳۳	۲۹۹۷۷	۲۶۶۷۲
۱۰	تأثیر آینده جنبش مردمی بحرین، دولت سوریه، عراق، یمن و ... بر روابط فی‌مابین ایران و کشورهای عضو شورا	۳۲	۳۴	۲۵۸۶۳	۲۶۶۲۴

۱۶۰۴۹	۱۲۷۳۶	۱۹	۱۴	حمایت برخی از کشورهای عضو شورا از گروههای تروریستی و معاند با نظام ج.ا.ا.	۱۱
۱۴۹۸۶	۱۶۷۴۹	۱۷	۲۰	آینده صلح اعراب و اسرائیل	۱۲
۲۶۲۰۳	۲۵۰۸۰	۳۲	۳۰	برنامه هسته‌ای ایران و توافق ۵+۱ با ایران و آینده برجام	۱۳
۲۰۷۱۹	۱۷۹۶۳	۲۵	۲۱	رشد و گسترش تروریسم هیبریدی و لطمه خوردن صلح و امنیت پایدار منطقه	۱۴
۹۶۳۴	۷۲۵۱	۱۲	۹	جایگاه استراتژیک ایران و کشورهای عضو شورا در حوزه نفت و گاز و اجماع در اوپک	۱۵
۲۱۶۰۰	۲۲۱۱۰	۲۷	۲۹	اهمیت استراتژیکی تنگه هرمز و خلیج فارس و لزوم همکاری‌های مشترک بین کشورهای حوزه خلیج فارس	۱۶
۲۶۵۶۹	۱۹۵۳۶	۳۳	۲۴	حضور فعال برخی از کشورهای فرامنطقه‌ای (آمریکا، انگلیس، ترکیه و...) در منطقه خلیج فارس	۱۷
۳۱۰۹۰	۱۹۱۰۶	۴۱	۲۵	آینده طرح خاورمیانه بزرگ توسط آمریکا و حامیانش (آینده ژئوپولیتیک منطقه)	۱۸
۴۸۶	۴۸۶	۴۸۶	۴۸۶	جمع کل	

تحلیل تأثیرهای غیرمستقیم متغیرها در همدیگر در این روش، هرکدام از روابط متغیرها توسط نرم افزار به توان‌های ۴،۳،۲،۵ و رسانده و بر این اساس، اثرهای غیرمستقیم متغیرها سنجیده می‌شود (Godet & Meunier, 2003: 18). آنچه که از مقایسه‌ی نتایج تحلیل اثرهای مستقیم و غیرمستقیم بدست‌آمده، یافتن عوامل کلیدی مؤثر بر آینده‌پژوهی افق ده‌ساله روابط شورای همکاری خلیج فارس با جمهوری اسلامی ایران است، که براساس نتایج، رتبه‌های اول و دوم (جدول شماره ۷)، در اثرهای مستقیم و هم در اثرات غیرمستقیم، یکسان و دارای تأثیر بالا هستند و با چند پله جابجایی، عیناً تکرار شده‌اند. برای اعتبارسنجی بخش تحلیل با استفاده از نرم افزار میک‌مک (چون این روش به نوعی روش تصمیم‌گیری است) به منظور اعتبارسنجی از پنل خبرگان حوزه روابط بین‌الملل، این کار انجام می‌شود، و از آنجا که ماتریس اثرهای متقابل براساس شاخص آماری با ۲ بار چرخش داده‌ای از مطلوبیت و بهینه‌شدگی ۱۰۰ درصد برخوردار بوده، حاکی از روایی بالای پرسشنامه و پاسخ‌های آن است.

جدول شماره ۸: فهرست عوامل کلیدی تأثیرگذار (مستقیم و غیرمستقیم)

ردیف	عوامل کلیدی
۱	نگرش حاکمان و دولتمردان ایران و کشورهای عضو شورا
۲	افزایش مسابقه تسلیحاتی و نظامی کشورهای عضو شورا در منطقه (ناتوی عربی)
۳	القاء و هراس از تئوری هلال شیعی با هدف مقابله با ایران
۴	تفاوت‌های مذهبی بین ایران و کشورهای عضو شورا

۵	نگرانی از استراتژی صدور انقلاب ج.ا.ا در بین کشورهای منطقه و جهان
۶	تلاش جهت کسب جایگاه ژاندارم منطقه (هژمون شدن)
۷	تأثیر آینده بحران در بحرین، سوریه، عراق، یمن و... بر روابط فی مابین ایران و کشورهای عضو شورا
۸	برنامه هسته‌ای ایران و توافق ۵+۱ با ایران و آینده برجام

نتیجه‌گیری

در فرآیندها و پژوهش‌های آینده پژوهی، از آن جاییکه متغیر و مؤلفه‌های اثرگذار بر یک پدیده، به صورت مستقل وجود نداشته و با همدیگر ارتباط دارند و بریکدیگر اثر می‌گذارند، لذا شناسایی و درک روابط بین پدیده‌ها و مؤلفه‌ها از اهمیت ویژه و اساسی برخوردار می‌باشد و هر مسئله یا مبحثی متشکل از شبکه‌ای از عوامل و متغیرهایی بوده که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر همدیگر اثر گذار می‌باشند، لذا ضروریست در تجزیه و تحلیل‌ها و ارائه راهبردها و راهکارهای خود از یک دید شبکه‌ای و متقابل استفاده نمائیم. بر این اساس پژوهشگر، متغیرهای تاثیرگذار در روابط دو طرف را در سه بعد سیاسی، اقتصادی و نظامی شناسایی و در پی اولویت‌بندی به این متغیرها از منظر طرفین می‌باشد که با توجه به اقدامات متعدد انجام شده ۸ عامل کلیدی اولیه (جدول شماره ۸) معرفی، که پس از کسب نظر کارشناسان و متخصصین موضوع، مجدداً موارد مشابه و هم‌سنخ با یکدیگر ادغام و در نهایت تعداد ۵ عامل مهم و کلیدی؛ نگرش حاکمان و دولتمردان ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس به یکدیگر، افزایش مسابقه تسلیحاتی و نظامی ایران و کشورهای عضو شورا (طرح ناتوی عربی) با هدف هژمون شدن در منطقه، القاء و هراس از تئوری هلال‌شیمی و صدور انقلاب ج.ا.ا، با هدف مقابله با ایران و تفاوت‌های ایدئولوژیکی و هویتی، تأثیر آینده بحران بحرین، سوریه، عراق، یمن و... بر روابط فی‌مابین ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس و برنامه هسته‌ای ایران و آینده برجام، از میان عوامل ۶۰ گانه اولیه شناسایی و رتبه‌بندی شده‌اند در نهایت می‌توان با بهره‌گیری از این فاکتورها و بر اساس خروجی‌های نرم‌افزار میک‌مک، آینده روابط ایران و شورای همکاری خلیج فارس را برآورد نمود.

براساس داده‌های ورودی به نرم افزار میک‌مک که متشکل از ۱۸ پیشران مؤثر در روابط بین ایران و شورای همکاری خلیج‌فارس در افق ده ساله است. ۵ عامل مهم خروجی و

نهایی را می‌توان از عوامل اصلی در راستای روابط ایران با شورای همکاری خلیج فارس نام برد، که تأثیر مستقیمی بر واگرایی یا همگرایی بین این دو بازیگر کلیدی در منطقه خلیج فارس دارند. به طوری که چنانچه طرفین به دنبال همگرایی باشند باید درصد رشد و تقویت عواملی باشند که تنش‌زدا هستند، همچون؛ تغییرنگرش حاکمان به یکدیگر و یا تغییر فضای مسلط و منبسط موجود به سمت اعتمادسازی و تعامل، کاهش مسابقه تسلیحاتی بوجدآمده بین ایران و شورا و ایجاد ائتلاف‌ها و مانورهای نظامی مشترک بویژه در آبهای خلیج فارس، رفع سوء برداشت از مسأله صدورانقلاب ج.ا.ا و احترام متقابل طرفین به اصل حاکمیت داخلی یکدیگر، کاهش التهابات منفی هویتی و ایدئولوژیکی موجود، حمایت کشورهای عربی منطقه از توافق هسته‌ای ایران، با این نگاه که توانمندی ایران به انرژی هسته‌ای در راستای منافع انسان‌دوستانه و صلح‌آمیز بوده و می‌تواند به عنوان، توان و پتانسیل مثبت برای کشورهای منطقه در حوزه انرژی و... باشد، همچنین در خصوص بحرانهای منطقه نیز باید ایران و کشورهای عضو شورا ضمن ایجاد ائتلاف مشترک منطقه‌ای (تحت عنوان کشورهای اسلامی حوزه خلیج فارس)، در راستای کاهش بحرانهای حل و فصل مسالمت‌آمیز آنها، ضمن احترام به اراده ملی مردم آن کشورها، اقدام نمایند. این ائتلاف می‌تواند در دراز مدت بعنوان هژمون مشترک، ایفاء نقش نموده و از حضور نیروهای نظامی فرامنطقه‌ای در بحرانهای و کشمکش‌های سیاسی منطقه و خاورمیانه جلوگیری نماید (اگرچه با توجه به بافت دول عرب خلیج فارس و روابط آشکار و پنهان آنها با کشورهای بزرگ فرامنطقه‌ای، استقلال کامل این دولت‌ها از حمایت و کمک ابرقدرتها، در حال حاضر بعید به نظر می‌رسد). علی‌ایحال پیشنهاد می‌گردد در آینده، کلیه محورهای فوق‌الذکر با بررسی موشکافانه دقیق و کارشناسی و با استفاده از نرم‌افزارسناریو ویزارد، با یکدیگر ترکیب و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته تا آینده‌های ممکن، محتمل و مرجح برای نظام جمهوری اسلامی ایران در رابطه با شورای همکاری خلیج فارس در افق آتی معین و تدوین گردد.

منابع:

- الوندکوهی، امید، (۱۳۷۹). بررسی زمینه‌های همگرایی و واگرایی بین ایران و شورای همکاری خلیج فارس، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز
- حاجیانی، ابراهیم، (۱۳۹۱). مبانی، اصول و روش‌های آینده‌پژوهی، ناشر: دانشگاه امام صادق (ع)
- حاجیانی، ابراهیم، (۱۳۹۰). معیارهای ارزیابی روش‌شناختی تکنیک‌های مطالعات آینده، فصلنامه راهبرد، شماره ۵۹، تابستان
- دهستانی، افسانه، (۱۳۹۲). آینده پژوهی جایگاه منطقه‌ای ایران در قبال تحولات اخیر خاورمیانه بعد از ۲۰۱۰، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران
- زالی، نادر، (۱۳۹۱). آینده نگاری راهبردی در برنامه ریزی و توسعه منطقه‌ای، نشر پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران
- سیف زاده، حسین، (۱۳۹۰). اصول روابط بین‌الملل، چاپ هفتم، انتشارات: سمت
- سیمبر، رضا، (۱۳۸۸). ایران و منطقه‌گرایی در آسیای جنوب غربی: راهبردها و راهکارها در سیاست خارجی ایران، دو فصلنامه تخصصی پژوهش سیاست نظری، شماره پنجم، زمستان و بهار
- صادقی، هادی و نقدی عشرت آباد، (۱۳۹۳). روابط ایران و دژ منطقه‌ای شورای همکاری خلیج فارس، فصلنامه سیاست جهانی، دوره سوم، شماره چهارم، زمستان
- قوام، سیدعبدالعلی، (۱۳۹۰). روابط بین‌الملل، نظریه‌ها و رویکردها، چاپ پنجم، انتشارات: سمت
- مشیرزاده، حمیرا، (۱۳۹۰). تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل، چاپ ششم، انتشارات: سمت
- مینائی، حسین، حاجیانی، ابراهیم، دهقان، حسین، جعفرزاده، فروزنده، (۱۳۹۵). تعیین پیشرانهای اصلی دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران در سطوح منطقه‌ای و بین‌الملل، مجله آینده‌پژوهی دفاعی، سال اول، شماره ۱، تابستان
- واعظی، محمود، (۱۳۸۸). سخن سردبیر پژوهشنامه ایران و اعراب، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، شماره ۲۱
- هابدن، استفن، زنگنه، جمشید، (۱۳۷۵). روابط بین‌الملل و جامعه شناسی تاریخی، انتشارات: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، تهران
- هومن، حیدرعلی، (۱۳۸۸). راهنمای عملی تدوین پایان نامه تحصیلی، ناشر: پیک فرهنگ، تهران
- Asan, seyda serdar, Umut asan, (2007).Qualitative cross-impact analysis with time consideration, Technological forecasting and social change, vol74
- Bell,Wendell, (2003).Foundation of Futures Studies: History, Purposes, and Knowledge (Human Science for New Era), London: Transaction Publishers.
- Dator, James (ed), (2002). Futures Studies in Higher education: Advancing Futures, Wesport CT: Praeger.
- Dugulin,Riccardo, (2010).A Neighborhood Policy for the Gulf Cooperation Council. Gulf Research Center.

-) Godet, A. J. Meunier, M. F. Roubelat, F, (2003). Structural analysis with the MICMAC method & actors' strategy with MACTOR method, AC/UNU Millennium Project: Futures Research Methodology-V2.0, AC/UNU, Washington, DC
-) Godet, M. (2001). "Manuel de prospective stratégique, Tome 2". Dunod - Godet, M. "Creating Futures Scenario Planning as a strategic Management Tool". Economica
-) Godet, Michel, (2006). Creating Futures: Scenario Planning as a Strategic Management Tool, France, Economica publish
-) Gordon, Theodore; Rochberg, Richard; Enzer, Selwyn, (2008). "Research on Cross Impact Techniques with Selected Problems in Economics, Political Science and Technology Assessment," Institute for the Future
-) Habibi, Nader, (2010). The Impact of Sanctions on Iran-GCC Economic Relations. November, No. 45, the Crown Center for Middle East Studies or Brandeis University.
-) Inayatullah S, (2008). "Six pillars: futures thinking for transforming", Foresight Journal, Vol. 10 No. 1, pp. 4-21, Emerald Group Publishing Limited
-) Jahner, Ariel (2012). SAUDI ARABIA AND IRAN: The Struggle for Power and Influence in the Gulf. VOLUME XX, NUMBER 3, SPRING, INTERNATIONAL AFFAIRS REVIEW
-) Lombardo, Thomas The Evolution of Future Consciousness: The Nature and Historical Development of the Human Capacity to Think about the Future. Bloomington, IN: AuthorHouse, 2006, Chapter One; Lombardo, Tom "Evolving Future Consciousness", World Future Society Pre-Conference Workshop, 2007, 2008, 2009; Lombardo, Tom "Consciousness of the Future and the Future of Consciousness" Institute of Applied Neuro-Linguistics, Rio de Janeiro and Belo Horizonte, Brazil, July, 2010
-) MICMAC method is created by Michel Godet and developed within LIPSOR - Godet, M. "Manuel de prospective stratégique, Tome 2". Dunod 2001 - Godet, M. "Creating Futures Scenario Planning as a strategic Management Tool". Economica
-) Popper, R. Keenan, M. and Butter, M. (2005), Mapping Foresight in Europe and other Regions of the World: The EFMN Annual Mapping Report 2005, report prepared by PREST- NO to the European Commissions DG Research, Manchester, UK: The University of Manchester.
-) Raza, Fatima (2016). "Tensions in Iran-Saudi Relations and Future Prospects". October 06, INSTITUTE OF STRATEGIC STUDIES
-) Slaughter. R, (1995). "New Thinking for New Millennium". Futures